

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה
ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

הודאה ובקשה

בשבח והודאה להקב"ה על שזיכנו להתחיל ב'זאת חנוכה' תשפ"א את השנה הרביעית של קיום הכולל לבעלי בתים 'תורתך שעשועי' בשכונת גני הדר פתח תקוה. וכמו כן, בשבת זו פרשת 'ויחי' אנו מתחילים את השנה הרביעית של הוצאת העלון לפרשת שבוע שנלמד בימי חמישי במסגרת הכולל ומופץ בבתי הכנסת בעיר ובאתרים נוספים. ומתוך בקשה לבורא עולם שיתן בריאות וכוח ללומדי הכולל להמשיך השתעשע בתורה הקדושה. ומכיוון שמאמר זה עוסק בענייני 'עין הרע' נתפלל לה' שלא תשלוט עין הרע בכל מעשינו.

"בן פרת יוסף בן פרת עלי עין" (בראשית מ"ט, כ"ב) - אין עין הרע שולטת בזרעו של יוסף

הקדמה - כאשר משתמשים היום במונח - 'עין הרע', מתכוונים שכאשר אדם מסתכל על אדם אחר או על ממונו, במבטו הוא גורם לו נזק. האמונה בכח זה נפוצה בקרב כל העמים, ורבים עושים פעולות שונות כדי לבטל כח זה. אם נדוק במקורות נמצא, שבמקרא וכן במשנה אין אזכור של כוח זה. אמנם מופיע המינוח 'עין הרע' או 'עין רעה' אך לא במובן שאנו מתכוונים אליו, דהיינו כח של אדם להזיק לשני במבט עינו, אלא במובן של צר עין וקמצן. העניין הזה במובן שלנו כן מופיע במדרשים ובתלמוד.

במשניות לא מופיע המושג 'עין הרע' במובן של להזיק לשני במבטו

במשנה 'אבות' (פ"ב מ"ט) מובא: "צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר עין טובה... צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם, רבי אליעזר אומר עין רעה, ר' יהושע אומר חבר רע, רבי יוסי אומר שכן רע...". ומסביר 'רע"ב' ש'עין טובה' פירושו שהוא מסתפק במה שיש לו ואינו מקנא כשרואה שיש לחבירו יותר ממנו. ולגבי 'עין רעה' מסביר בעל 'תפארת ישראל': "דכשהשקפת עין שכלו לשפוט הכל לרעה, אינו מסתפק בשלו, ומקנא חבירו, ומהרהר אחר רבו ואחר הקב"ה וכו'". והמשותף לכל הפרשנים שהם אינם מסבירים זאת ככוח של אדם להזיק לחבירו במבטו.

כמו כן, המשנה מביאה במקביל 'עין טובה' מול 'עין רעה', ולפי פירוש המשנה אכן אלו שני הפכים. אדם שמסתפק במה שיש לו, מול אדם שאינו מסתפק במה שיש לו. אך למשמעות המושג - 'עין הרע' שבמבטו גורם רעה לחבירו, אין מושג מקביל של - 'עין טובה',

במשנה 'אבות' (פ"ב מ"א): "רבי יהושע אומר עין הרע... מוציאים את האדם מן העולם". וכאן מופיע הביטוי - 'עין הרע' ולא - 'עין רעה' כמו במשנה הקודמת, אך 'רע"ב' לא מבדיל ואומר: "עין הרע כמו עין רעה שאינו מסתפק במה שיש לו". גם בעל 'תפארת ישראל' מסביר כמו שהסביר במשנה הקודמת, שהכוונה לאדם שעינו רעה בענייני אמונה, ומסתפק בדברי התורה ובשרשי הדת.

במשנה 'אבות' (פ"ה מ"ט) מוצאים הקבלה בין עין טובה לבין עין רעה: "עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע...". גם כאן מפרש 'רע"ב' כדלעיל, ש'עין טובה' הכוונה לאדם שמסתפק במה שיש לו ואינו חומד ממון אחרים. ואילו 'עין רעה' כמו בלעם שהלך לבלק בכדי ליטול שכו.

בשלושת המשניות שבמס' 'אבות' המשנה עצמה לא מפרשת את המושג אלא רק פרשני המשנה. אך ב'אבות דרבי נתן' (ט"ז, א') התנא עצמו מסביר: "רבי יהושע אומר עין הרע... מוציאים את האדם מן העולם. עין הרע כיצד? מלמד שכשם שאדם רואה את ביתו של עצמו, כך יהא רואה ביתו של חבירו. וכשם שאדם רוצה שלא להוציא שם רע על אשתו ובניו, כך יהא אדם רוצה שלא להוציא שם רע על אשת חבירו ועל בניו של חבירו. ד"א עין הרע כיצד? שלא תהא עינו של אדם צר במשנתו של חבירו. מעשה באדם אחד שהיה עינו צרה במשנתו של חבירו נתקצרו חייו ונפטר והלך לו". וגם כאן, מפורש שאין הכוונה לאדם שמזיק לחברו במבטו.

הופעת המושג 'עין הרע' במובן הזה בתלמוד

במס' 'ברכות' (כ' ע"א) מופיע המושג 'עין הרע' במובן של גרימת נזק לשני במבט העין: "ר' יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל וייתיב אשערי דטבילה. אמר - כי סלקון בנות ישראל ואתיין מטבילה, מסתכלן בי, ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי. אמרי ליה רבנן - לא קא מסתפי מר מעינא בישא. אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא. דכתיב 'בן פורת יוסף בן פורת עלי עין' (בראשית מ"ט, כ"ב). ואמר רבי אבהו - אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא: (בראשית מ"ח, ט"ז): 'וידגו לרב בקרב הארץ' מה דגים שבים, מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם. ואי בעית אימא עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו".

הופעת המושג 'עין הרע' במובן הזה במדרשים

שרה הכניסה עין הרע בהריון של הגר - ב'מדרש רבה' (בראשית פרשה מה פסקה ה'): "ויבא אל הגר ותהר. ומה ת"ל הנך הרה וילדת בן, אלא מלמד שהכניסה בה שרה עין רעה והפילה עובריה".

שרה הכניסה עין הרע בישמעאל - ב'מדרש רבה' (בראשית פרשה נ"ג פסקה י"ג): "על שכמה ואת הילד. בן כ"ז שנים ואת אמרת שם על שכמה. אלא מלמד שהכניסה בו [שרה] עין רעה ונכנסה בו חמה ואכאבית".

עפרון הכניס עין הרע בממון אברהם - ב'מדרש רבה' (בראשית פרשה נ"ח פסקה ז'): "הה"ד (משלי כח) נבהל לחון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו. נבהל לחון איש רע עין זה עפרון שהכניס עין רע בממונו של צדיק, ולא ידע כי חסר יבואנו שחסרתו התורה וא"ו".

עוג רצה להכניס עין רעה בישראל - ב'מדרש רבה' (דברים פרשה א פסקה כה) מובא: "ד"א כי בידך אתננו אין כתיב כאן אלא נתתי. כבר פסקתי את דינו מימות יעקב. כיצד, בשעה שנכנס יעקב אצל פרעה לברך אותו שנאמר (בראשית מ"ז) ויברך יעקב את פרעה. היה עוג יושב שם. באותה שעה אמר לו פרעה לעוג, לא כך היית אומר, אברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד הרי בן בנו ושבעים נפש מירכו. אותה שעה התחיל עוג מכניס עין רעה עליהן. אמר לו הקב"ה - אי רשע מה אתה מכניס עין רעה בבני, תימס עינו של אותו האיש,

עתיד אותו האיש ליפול בידן הרי כי בידך נתתי אותו".

עין הרע גרמה לגלות בבל - ב'מדרש זוטא' (איכה פרשה א') מובא : "פתח יעקב ואמר לפני הקב"ה, רבונו של עולם בני היכן הם. אמר לו - **עין הרע שלטה בהם והגלו אותם לבל**. פתח וקרא המקרא הזה קלים היו רודפינו מנשרי שמים (איכה ד' י"ט)".

עין הרע - סכנת מוות

רב - תשעים ותשעה מתוך מאה מתים בגלל עין הרע - ב"מ' (ק"ז ע"ב) : "והסיר ממך ה' כל חלי" (דברים ז', ט"ו) אמר רב - **זו עין...** דרב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, אמר **תשעין ותשעה בעין רעה** ואחד בדרך ארץ. **ושמואל** אמר זה הרוח... **רבי חנינא** אמר זו צינה... **רבי יוסי בר חנינא** אמר זו צואה דאמר מר צואת החוטם וצואת האוזן רובן קשה ומיעוטן יפה. **רבי אלעזר** אמר זו מרה.

מהו מקור הכח הזה

'שו"ת מן השמים' (סימן כ"ב) ל'ר' יעקב ממרויש : "הלוא ידעת וגם שמעת כי יש אנשים שמזל תולדותם להיות עיניהם ולשונם רע... והרבה תחלואים באים בעבור עין הרע, והרבה מתים בעין הרע כמו שאמרו תשעים ותשעה בעין הרע ואחד בדרך ארץ".

הרב 'אליהו דסלר' ב'מכתב מאליהו' (חלק ד' עמ' 5-6) אומר, שפעולת עין הרע מושרשת בעובדה שנפשות כל בני אדם קשורות ומעורות זו בזו, וחיייהם תלויים זה בזה בשרשם הרוחני. ואם אחד מקנא בחברו ועינו צרה בו, היינו שעצם מציאותו של חברו מטרידה אותו, והיה רוצה לראותו בכל רע, אז יתכן ויוכל לגרום על ידי זה למעט מחברו שפע החיים, וממילא יהיה עלול יותר לנזקים ולאסון.

כיצד יתכן שעין הרע יכולה לגרום מוות לאדם שלא מגיע לו למות

'חזון איש' (מס' ב"ב ליקוטים ס"י כ"א) אומר, שמסודות הבריאה כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה, ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחורבן של גשמים מוצקים וכו'. ומסכם ואומר, שמ"מ הכל בידי שמים, וכל שלא נגזר עליו בדין שמים לאבד הדבר ניצל, והיינו כשנגזר עליהן מיתה ביום כיפור, הזדמן לפנייהם עין הרע שגלגלה מיתתן".

כיצד יכולים למנוע עין הרע

לא לגרום לאנשים לקנא בך, ולא לחמוד את שיש לחברך - הרב 'אליהו דסלר' שואל, איך אדם יכול לגרום נזק לשני הרי לית דינא בלא דינא? ומסביר שהוא נתבע במידת הדין כי הוא גרם, לחברו לקנא בו. ומי שהוא רק בגדר 'נותן' ולא בגדר 'נוטל' אז לא יקנאו בו, ולכן אין עין הרע בזרעו של יוסף, כי הוא לא רצה לזון ממה שאינו שלו. ולכן העצה לא להינזק היא שאדם לא יחמוד מה שיש לחברו.

לא להתבלט בין אנשים - במס' 'ברכות' (ל"א ע"ב) חנה מתפללת : "ונתתה לאמתך זרע אנשים... **ורבנן** אמרי זרע אנשים זרע **שמובלע בין אנשים**. כי אתא רב דימי אמר לא ארוך ולא גוף ולא קטן ולא אלם ולא צחור ולא גיחור ולא חכם ולא טפשי". ומפרש **'רש"י' :** "ולא חכם - יותר מדאי, שלא יהיה תימה בעיני הבריות, ומתוך שנדברין בו שולטת בו עין הרע".

לא לקרא לתורה שני אחים או אב וכן זה אחר זה - ב'שו"ע' (או"ח ס"י קמא סע' ו) : "יכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע, ואפי' אם א' הוא השביעי וא' הוא המפטיר, לא יקראו השני בשמו משום עין הרע (מהרי"ל)".

ספירת אנשים : "ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם" (שמות ל', י"ב). **'רש"י' :** "שהמנין שולט בו עין הרע". וכותב **'המג"א' (או"ח סימן קנ"ו) :** "אסור למנות ישראל אפילו אינו מכוון למנות, רק להטיל גורל, אפילו לדבר מצוה, אלא מוציאין אצבעותיהם ומונין אצבעותיהם. **בקצו"ש' (סימן ט"ו סעיף ג') כתב שנוהגים למנותם באמירת הפסוק** "הושיעה את עמך וכו' שיש בה עשרה תיבות.

דיבורים המונעים עין הרע - בספר 'בניהו בן יהודע' על 'בבא בתרא' (ק"ח ע"א) אומר מה לעשות כדי להינצל מעין הרע : "אם ידבר על איזה רבוי של בנים או של עושר... יאמר לשון בקשה - כן ירבה וכן יפרוץ, או ה' ישמרם, וכיוצא".

סגולה למניעת עין הרע - 'ברכות' (נ"ה ע"ב) : "האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא, לנקוט זקפא דידא דימיניא בידא דשמאליה, וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניא, ולימא הכי **אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא, זלא שלטא ביה עינא בישא**... ואי דחיל מעינא בישא דיליה, ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאליה.

ברכות וקמע כנגד עין הרע - 'במדבר רבה' (פרשה יב ד"ה ד) : "א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי למה"ד למלך שקדש את בתו ועשה לה קדושין גדולים ושלטה בהם עין רעה. כשבא המלך להשיא את בתו מה עשה, נתן לה קמיע, אמר לה יהא הקמיע הזה עליך שלא ישלט בך עין רעה. כך עשה הקב"ה, כשבא ליתן תורה לישראל עשה פומבון גדולה כמה שכתוב (שמות כ) וכל העם רואים את הקולות, ולא היו אלא קדושים כמו שכתוב (שם שמות יט) לך אל העם וקדשתם היום ומחר, **ושלטה בהם עין רעה ונשתברו הלוחות**... לא עשה כן אלא כיון שבאו ועשו את המשכן נתן להם הקב"ה את הברכות תחלה כדי שלא תשלוט בהן עין רעה".

קשר נגד עין הרע - במס' 'שבת' (נ"ז ע"ב) מובא : "לא בטוטפת : מאי טוטפת אמר רב יוסף חומרתא דקטיפתא", ומסביר **'רש"י' :** "חומרתא דקטיפתא - קשר שעושים לרפואות קיטוף עין רע שלא תשלוט". **זב שועל - במס' 'שבת' (נ"ג ע"א) מובא :** "לא יצא הסוס בזנב שועל", ומסביר **'רש"י' :** "שתולין לו בין עינו שלא ישלוט בו עיני".

חשש לעין הרע - השלכות הלכתיות

כסות שנמצאה אין לשוטח בפני אורחים - במס' 'ב"מ' (ל' ע"א) : "נזדמנו לו אורחים לא ישטחנה לא על גבי מטה ולא על גבי מגוד בין לצורכו בין לצורכה. שאני התם דמקלא קלי לה. אי משום עינא אי משום גנבי". **'רש"י' :** "שתשלוט בה עין רע של אורחין".

עלייה לתורה - 'קצור שולחן ערוך' (סימן כג סעיף יג) : "אין קורין שני אחים זה אחר זה, בין שהם מן האב בין מן האם. וכן האב עם בנו או בן בנו אין קורין זה אחר זה, משום עינא בישא. ואפילו הם אומרים שאינן מקפידין".

אין לברך לשני חתנים ביחד - בשו"ע אבן העזר (סימן ס"ב סעיף ג') 'רמ"א' : "אם יש שני חתנים יחד, מברכים ברכת חתנים אחת, לשניהם : הגה - ... וי"א דאין לברך לב' חתנים ביחד, משום עין הרע...".

כתקופה זו פל הקורונה הסייעורים מתקיימים ע"י תוכנת זום

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש. ביום ה' שיעור בפרשת השבוע

(שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש) **לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692.**

לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת, נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net